

CHET EL INVESTITSİYALARI VA INFRATUZILMA LOYIHALARINING HUDUDİY IQTISODIY RIVOJLANISHDAGI O'RNİ: QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA

Valiyev Oybek

Oybekjon.valiev@gmail.com

**Qarshi Davlat Texnika Universiteti Oziq-ovqat mahsulotlar texnologiyasi
kafedrası katta o'qituvchisi,**

Umrzoqov Jonibek

Qarshi Davlat Texnika Universiteti 3-kurs talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15696222>

Annotatsiya

Ushbu tezis O'zbekistonning Qashqadaryo viloyati misolida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) va infratuzilma rivojlanishining hududiy iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganadi. Mamlakat iqtisodiy liberallashtirish siyosatini jadallashtirayotgan bir paytda, xorijiy kapitalni jalb etish va zamonaviy infratuzilmalarni barpo etish mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirish va iqtisodiy tengsizlikni kamaytirishning asosiy vositalariga aylangan. Statistik tahlil va sifatli (intervyu, kuzatuv) yondashuvlar orqali olib borilgan ushbu tezis TTXI oqimlarining tarmoqlar bo'yicha taqsimoti, infratuzilma yutuqlari va ularning sanoat unumdorligi, bandlik va hududiy tenglikka ta'sirini baholaydi.

Tezis natijalari shuni ko'rsatadiki, TTXI yirik tarmoqlar – neft-gaz, to'qimachilik va qishloq xo'jaligiga yo'naltirilgan bo'lib, bu sohalar modernizatsiyalashgan bo'lsa-da, sektorlar va hududlar kesimida yuqori konsentratsiya saqlanib qolgan. Transport va energetika sohalaridagi infratuzilma loyihalari ichki bog'liqlikni kuchaytirib, savdo va sarmoya jalb qilish imkoniyatlarini kengaytirgan. Biroq ushbu loyihalarining foydalari barcha tumanlarga teng taqsimlanmagan, va ayrim institutsional to'siqlar, malakali ishchi kuchi tanqisligi hali ham mavjud.

Tezis xulosalariga ko'ra, barqaror va inklyuziv iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun sektorlar bo'yicha diversifikatsiyani rag'batlantirish, mahalliy boshqaruv salohiyatini kuchaytirish va infratuzilma loyihalarini uzoq muddatli iqtisodiy strategiyalar bilan uyg'unlashtirish zarur.

Kalit so'zlar: to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI), infratuzilma rivojlanishi, hududiy iqtisodiyot, iqtisodiy o'sish, Qashqadaryo, O'zbekiston

KIRISH

Globalashuv va tezkor iqtisodiy o'zgarishlar sharoitida chet el investitsiyalari (TTXI) va infratuzilma rivojlanishi ayniqsa rivojlanayotgan davlatlarda hududiy iqtisodiy o'sishning muhim omillariga aylandi. Ular nafaqat sanoatlashuv va bandlikni jadallashtirish, balki hududlar o'rtasidagi tafovutlarni kamaytirish va submilliy raqobatbardoshlikni oshirishda strategik vosita hisoblanadi.

O'zbekiston tub iqtisodiy islohotlar yo'lidan borar ekan, xorijiy investitsiyalarni jalb etish va zamonaviy infratuzilmalarni qurishni hududiy taraqqiyotning ustuvor yo'nalishlariga aylantirmoqda. Bu borada tabiiy boyliklari, geografik joylashuvi va sanoat salohiyati bilan ajralib turuvchi Qashqadaryo viloyati alohida strategik ahamiyatga ega. Biroq, mavjud

tashabbuslarga qaramay, ushbu hudud hali ham kapital yetishmovchiligi, eskirgan infratuzilma va ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlik kabi muammolarga duch kelmoqda.

Tezidan maqsad — TTXI va infratuzilma loyihalarining Qashqadaryo viloyati iqtisodiy rivojlanishidagi rolini o'rganish, ularning diversifikatsiya, mahsuldorlik va bandlikka qo'shgan hissasini tahlil qilishdir. Statistik ma'lumotlar va holatga oid dalillar asosida olib borilgan bu ish hududiy rivojlanish dinamikasini to'liq yoritishga qaratilgan. Yakunda esa barqaror va adolatli o'sishni ta'minlash uchun siyosiy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Qashqadaryo viloyati jami investitsiya holati							
№	Hudud nomi	Investitsiya miqdori (milliard so'm)					
		2018-y.	2019-y.	2020-y.	2021-y.	2022-y.	2023 y.
	Qashqadaryo viloyati Shahar va tumanlar	16518.5	24462.5	20557.6	17359.1	16012.8	21138.0
1	Qarshi shahri	2328.7	2118.9	2062.5	3519.3	2662.3	3312.9
2	Shahrisabz shahri	164.4	164.0	133.0	159.0	226.4	323.0
	tumanlar						
3	G'uzor	1565.8	2189.3	4426.5	4628.3	2664.1	2648.7
4	Dehqonobod	777.0	656.9	213.2	326.5	329.1	333.7
5	Qamashi	141.6	4294.6	194.2	477.3	311.5	445.5
6	Qarshi	336.6	895.4	1120.3	649.4	752.4	738.3
7	Koson	421.0	191.6	273.4	414.7	521.0	624.2
8	Kitob	310.4	381.9	808.4	1064.9	1261.3	713.0
9	Mirishkor	131.3	243.9	521.5	371.5	405.6	408.5
10	Muborak	2000.6	2503.4	3041.8	3064.1	3361.4	4083.2
11	Nishon	7595.3	9686.3	6586.5	887.7	1821.4	4492.2
12	Kasbi	96.0	470.7	344.8	420.9	447.3	858.0
13	Ko'kdala	-	-	-	-	108.7	308.0
14	Chiroqchi	196.3	174.1	297.9	403.4	527.6	681.7
15	Shahrisabz	163.3	186.1	165.7	585.7	331.7	461.4
16	Yakkabog'	290.2	305.4	367.9	386.4	280.9	705.8

Mazkur rivojlanishlar neft-gaz qazib olishda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, to'qimachilikni qayta ishlash quvvatlarini modernizatsiyalash kabi asosiy tarmoqlarda yangilanishga olib kelgan bo'lsa-da, chet el investitsiyalarining tarmoqlar bo'yicha yuqori kontsentratsiyasi imkoniyatlar bilan birga cheklovlarni ham yuzaga keltirmoqda. Bir tomondan, sarmoyaning ma'lum sohalarga yo'naltirilgani ushbu tarmoqlarda samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish tannarxini pasaytirish va eksport hajmini ko'paytirishga yordam bergan. Boshqa tomondan esa, iqtisodiyotda yetarlicha diversifikatsiyaning yo'qligi uni tashqi zarbalarga — masalan, xomashyo narxlarining o'zgarishi, global ta'minot zanjirlarining uzilishi, hamda qishloq¹²⁰ xo'jaligidagi iqlim xavflariga nisbatan zaif

holatda qoldirmoqda.

Yana bir muhim holat — investitsiyalar hududiy nuqtai nazardan ham notekis taqsimlanganidir. Karshi, G'uzor va Muborak kabi sanoat infratuzilmasi va transport aloqalari yaxshi rivojlangan tumanlar TTXI'ning asosiy qismini o'zlashtirgan bo'lsa, chekka va qishloq hududlar bu iqtisodiy imkoniyatlardan chetda qolmoqda. Bu esa mavjud hududiy tengsizliklarni yanada kuchaytirib, iqtisodiy o'sishning inklyuziv xarakterini cheklab qo'ymoqda.

Shuningdek, mahalliy tadbirkorlar va xorijiy investorlar bilan o'tkazilgan sifatli suhbatlar shuni ko'rsatdiki, investorlar soni ortayotganiga qaramay, investitsiyalar oqimini keng miqyosda rivojlantirishga halaqit berayotgan bir qator muammolar mavjud. Ular qatorida shartnomalarning izchil ijro etilmasligi, loyiha tasdiqlanishidagi byurokratik kechikishlar va malakali ishchi kuchiga bo'lgan yetishmovchilik mavjud. Bundan tashqari, ayrim holatlarda axborot texnologiyalari, qayta tiklanuvchi energetika yoki turizm kabi noan'anaviy sohalarda sanoat klasterlari va biznesni qo'llab-quvvatlovchi infratuzilmaning yo'qligi ham sarmoyadorlarni chekinishga undamoqda.

Shunga qaramay, TTXI hajmining o'sish tendensiyasi — mintaqadagi sarmoyaviy ishonch va iqtisodiy salohiyat oshayotganini bildiruvchi ijobiy belgidir. Biroq ushbu tendensiyani barqaror va uzoq muddatli o'sishga aylantirish uchun aniq va maqsadli siyosiy choralar zarur. Bular qatoriga qazib olinadigan resurslarga bog'liq bo'lmagan tarmoqlar uchun rag'bat paketlarini kengaytirish, mahalliy va markaziy hukumatlar o'rtasida muvofiqlashtirilgan siyosat yuritish, hamda xalqaro savdo missiyalari va investitsiya forumlari orqali Qashqadaryoni diversifikatsiyalangan sarmoya manzili sifatida faol targ'ib qilish kiradi.

Nihoyat, Toshkent va Navoiy kabi boshqa O'zbekiston hududlari bilan solishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, siyosiy izchillik va uzoq muddatli strategik yondashuv TTXI'ni qazib olinadigan sohalardan tashqariga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi. Qashqadaryo viloyati bunday natijalarni qayd etishi uchun esa, an'anaviy ustunliklarni saqlagan holda, inklyuziv va innovatsiyaga asoslangan o'sishni ta'minlay oladigan yangi tarmoqlarga asoslangan strategiyani ishlab chiqishi va amalga oshirishi zarur.

XULOSA

Ushbu tezis xorijiy investitsiyalar va infratuzilma loyihalarining hududiy rivojlanishga— jumladan, mehnat unumdorligi, bandlik, tarmoqlar diversifikatsiyasi va ijtimoiy farovonlik kabi jihatlarga—ta'sirini baholash uchun statistik ma'lumotlar, siyosiy hujjatlar va sifatli intervyularga tayanadi. So'nggi o'n yillikda, xususan 2017-yildan keyin, investitsiya muhiti va huquqiy kafolatlarni yaxshilashga qaratilgan milliy islohotlar natijasida, Qashqadaryo viloyatiga kirib kelayotgan to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar (TTXI) hajmi bosqichma-bosqich oshib bormoqda.

TTXI oqimi asosan an'anaviy sohalarda—neft-gaz, to'qimachilik va qishloq xo'jaligi tarmoqlarida—jamlangan. Ushbu sarmoyalar ishlab chiqarish jarayonlarining modernizatsiyalashuvi va sanoat mahsulotlari hajmining oshishiga xizmat qilgan. Shu bilan birga, bu kabi tarmoqlar bo'yicha yuqori kontsentratsiya iqtisodiyot tuzilmasida muvozanat yetishmasligiga va tashqi zarbalar yoki bozor tebranishlari yuzaga kelganda jiddiy xavflarga olib kelishi mumkin.

Hududiy taqsimot bo'yicha esa investitsiyalar notekis taqsimlangan: Qashqadaryo viloyatining shaharlari va sanoat markazlari—Karshi va Muborak

kabi—ko'proq foyda ko'rgan bo'lsa, qishloq va rivojlanmagan tumanlar investitsiyaviy oqimlardan chetda qolmoqda.

Infratuzilma bo'yicha esa viloyatda yo'llar, energiya ta'minoti va sug'orish tizimlarini yaxshilash yo'lida ijobiy siljishlar kuzatilgan. Jumladan, Karshi-G'uzor avtomobil yo'lini rekonstruksiya qilish loyihasi ichki aloqadorlikni oshirib, logistika xarajatlarini kamaytirdi, bu esa mahalliy savdo faoliyatiga va bozorga kirishni yengillashtirdi. Infratuzilma rivoji, shuningdek, mahalliy va xorijiy investorlar uchun umumiy biznes muhitini yaxshilagan holda katalizator vazifasini bajardi.

Biroq ijobiy o'zgarishlarga qaramay, tezis ayrim muhim muammolarni ham aniqladi. Bular qatoriga institutsional samaradorlikning pastligi—byurokratik kechikishlar, normativ-huquqiy me'yorlarning izchil qo'llanmasligi va ochiqlik darajasining pastligi—kiradi. Shuningdek, mehnat bozoridagi ehtiyojlar bilan mavjud malakali ishchi kuchi o'rtasidagi nomuvofiqlik, ayniqsa olis tumanlarda bandlikdan kutilgan ijobiy natijalarga erishishni cheklab qo'yimoqda.

Xorijiy investitsiyalar va infratuzilma loyihalari hududiy rivojlanish uchun muhim omillar bo'lishiga qaramay, ularning samaradorligi asosan mahalliy boshqaruv sifati, institutsional salohiyat darajasiga bog'liq. Hududiy rivojlanishga yondashuv ko'p qirrali bo'lishi lozim: u nafaqat TTXI'ni diversifikatsiyalashga xizmat qilishi, balki infratuzilma investitsiyalarini uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlar bilan uyg'unlashtirishi ham kerak.

Rivojlanmagan, ammo salohiyatli sohalar – masalan, qayta tiklanuvchi energiya, raqamli xizmatlar va turizm – uchun TTXI'ni faol targ'ib qilish;

Mahalliy va milliy darajadagi hokimiyatlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish va tartibga solish samaradorligini oshirish;

Mehnat bozoridagi ehtiyojlarga mos kasbiy ta'lim va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish;

Qishloq va ijtimoiy jihatdan zaif hududlarni ham infratuzilma rivojidan bahramand qilish uchun inklyuziv rejalashtirish amaliyotlarini joriy etish.

Xulosa qilib aytsek, Qashqadaryo tajribasi xorijiy investitsiyalar va infratuzilmaning hududiy iqtisodiy transformatsiyadagi rolini namoyon qilmoqda. Agar strategik rejalashtirish, inklyuziv boshqaruv va institutsional islohotlar birgalikda amalga oshirilsa, bu omillar O'zbekiston hududlarida barqaror va muvozanatli rivojlanishga sezilarli hissa qo'sha oladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Osiyo Taraqqiyot Banki. (2021). O'zbekiston mamlakat bilan hamkorlik strategiyasi 2022–2026: Inklyuziv va barqaror o'sishni qo'llab-quvvatlash. Manila: ADB. <https://www.adb.org>
2. Jahon banki. (2020). O'zbekiston: Hududiy rivojlanish uchun institutlar va infratuzilmani modernizatsiya qilish. Vashington, DC: World Bank Group. <https://documents.worldbank.org>
3. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika Qo'mitasi. (2023). Qashqadaryo viloyatining statistik yilligi. Toshkent: Goskomstat. <https://stat.uz>
4. BMT Osiyo va Tinch okeani iqtisodiy va ijtimoiy komissiyasi (UNESCAP). (2022).

Markaziy Osiyodagi to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar tendensiyalari va siyosati. Bangkok: UNESCAP. <https://www.unescap.org>

5. Ziyadullayev, N. R. (2020). O'zbekistonda iqtisodiy rivojlanishda to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning roli. Central Asian Economic Review, (4), 56–65.

6. Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkiloti (OECD). (2019). Yevrosiyo hududida infratuzilma investitsiyalari orqali hududiy rivojlanishni kuchaytirish. Parij: OECD Publishing. <https://www.oecd.org>

7. Yusupov, B. K. (2021). O'zbekiston janubiy hududlarida infratuzilma rivojlanishining muammolari va istiqbollari. Iqtisodiy tezislar va islohotlar jurnali, 3(1), 43–52.

